

Mednarodna konferenca »Knjiga: ekonomija kulturnih prostorov«

Ljubljana, ZRC SAZU, 25.-26. november 2010

Blaž Zabel

Krivec 58, SI-1000 Ljubljana
blaz.zabel@guest.arnes.si

Evropska mreža za primerjalno literarno vedo (REELC/ENCLS) je v sodelovanju z Inštitutom za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU in Slovenskim društvom za primerjalno književnost v Ljubljani pridila svoj prvi »medkongresni« znanstveni sestanek. Mednarodna komparativistična konferenca »Knjiga: ekonomija kulturnih prostorov,« ki so jo organizirali Marijan Dovič, Marko Juvan, Jola Škulj, Gašper Troha in Aleš Vaupotič, je potekala med 25. in 26. novembrom 2010 v Mali dvorani ZRC SAZU v Ljubljani. Izhodišče konference je bila ideja, da literatura prek kulturnega transferja, zbiranja in obdelave knjig – svojega poglavitnega medija, ki ima tudi svojo lastno logiko in semantiko – interaktivno vzpostavlja posamezne kulturne identitete, s simbolno in tržno menjavo reprezentacij in artefaktov pa lokalnim kulturnim prostorom odpira okna v svet in oblikuje mednarodne in medcivilizacijske povezave. Prispevki so se torej posvetili kulturnemu pomenu knjige v družbi in njenim simbolnim vrednostim, posebej pa so poudarili zgodovino knjige in medijev ter kulturne vplive knjižnic, tiskarn in založb. Sodelovalo je štirinajst referentov in štirje plenarni predavatelji (Bala Venkat Mani, Miha Kováč, Alexis Weedon in Anna Notaro).

V uvodnem razmišljanju je **Marko Juvan** (Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Slovenija) poudaril povezanost kulturnega transfera, knjige in svetovne književnosti. Slovenija je bila v zgodovini sicer odmaknjena od središč evropskega kulturnega dogajanja, a je bila vseskozi povezana z evropskim in svetovnim pretokom rokopisov, knjig, besedil in idej. To se kaže na primer v srednjeveških samostanih ali pri Prešernu, ki je – tudi s pomočjo knjižnic – v svojo poezijo presajal literarne vzorce iz celotne Evrope. **Jola Škulj** (Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Slovenija) je spregovorila o zapleteni igri knjig in vzajemnem delovanju kulturnega transferja in izpostavila, zakaj gre knjigo kot materialnega nosilca diseminacije literature razumeti kot *živ* in neukinljiv dejavnik ekonomije kulturnih prostorov (in kot rezultanto različnih semiotskih kulturnih prostorov v njihovi medsebojni prepletenosti), hkrati

pa kot ključen člen kulturnega spomina in tvorno sled vsakokratnega kulturnega preoblikovanja.

V svojem plenarnem predavanju je **Bala Venkat Mani** (Univerza Wisconsin-Madison, ZDA, Oddelek za germanistiko) poudaril, da imajo ključni pomen pri razumevanju svetovne literature prav knjižnice, od *Epa o Gilgamešu* v kraljevih knjižnicah mezopotamskega mesta Ninive do današnje *World Digital Library* (www.wdl.org). Svetovna književnost je družbeno, kulturno in zgodovinsko pogojena ter nima avtonomnega statusa, saj se »izdeluje« skozi knjižnice, prevode in založniško industrijo. Že Goethe si je v knjižnicah izposojal prevode kitajskih romanov, kar je imelo velik vpliv na poznejše raziskave in razumevanje njegovega koncepta svetovne literature. Bala Venkat Mani je preučil primer nemške založbe Philip Reclam, ki je v prvi polovici 20. stoletja izdajala zbirko *Universallbibliothek*. Razlogi za njen komercialni uspeh so predvsem v množični produkciji knjig nemških avtorjev, ki so jim avtorske pravice že potekle. Pozneje je založba izdala še številne prevode (med njimi tudi prevode kitajskih romanov) in esej Hermanna Hesseja »Eine Bibliothek der Weltliteratur« (1929), pomemben za razumevanje svetovne literature. S tem je založba udejanjila idejo »best-sellerja«, bralcem predstavila romane s celega sveta in odločilno prispevala k razumevanju pojma »svetovna literatura«.

César Domínguez (Univerza v Santiago de Compostela, Španija, Fakulteta za filologijo) je predstavil obtok srednjeveških rokopisov v srednjeveški svetovni literaturi, ki jo zaznamujejo stiki med celino in *outramer* (»prekomorski svet«, izraz za dežele na Bližnjem Vzhodu, ki so jih vzpostavili križarji). Obtok je bil najbolj intenziven med leti 1250 in 1350, zato se je César Domínguez pri svojih raziskavah osredotočil na to obdobje. Velik uspeh je doživel francoski prevod iluminiranega rokopisa kronike Viljema iz Tira (Guillaume de Tyr) *Histoire d'Outre-Mer*, ki je bil kasneje preveden tudi v angleščino ter galicijščino. Tudi Lindisfarnski rokopis vključuje kulturne vplive s celega (takrat znanega) sveta – med njimi tudi iz *outramer*. V tem času se je zaradi mnogih prepisov in pomembnega prevoda v angleščino razširil po vsej Evropi. A vprašanje literarnosti Lindisfarnskega rokopisa ostaja odprto: svetovni vplivi so namreč očitni predvsem v iluminiranem delu (v poslikavah in ornamentaliki).

David Šporer (Univerza v Zagrebu, Hrvaška) je raziskal vlogo tiska v hrvaški renesančni književnosti. V 16. stoletju je najbolj priljubljen medij lirskega pesništva ostajal rokopis, tiskali so občasno le postumne pesniške zbirke. Situacija v Dubrovniku je bila podobna: razen občasnih natisov religioznih tekstov, religiozne poezije in znanstvenih traktatov niso tiskali ničesar. Prav zato je toliko bolj pomembna vloga dubrovniškega pesnika Marina Držića (1508–1567), ki je še za časa svojega življenja v Benetkah

natisnil nekatere igre in verjetno prvi na Hrvaškem natisnil posvetno pesniško zbirko v ljudskem (torej hrvaškem) jeziku.

Nele Bemong (Katoliška univerza v Leuvnu, Belgija, Oddelek za književnost), glavna koordinatorka REELC/ENCLS, je spregovorila o vlogi flamskih pisateljev v 19. stoletju. Zaradi politične povezave s Francijo je bilo izdajanje tekstov v flamskem jeziku precej težavno. Zanje so večinoma skrbeli kar tiskarji in knjigotržci. Poklicnih založnikov ni bilo, zato so pisatelji težje izdajali svoja dela, za katere so morali bodisi plačati tri četrtine vseh stroškov tiska ali s predhodnimi naročili zagotoviti prodajo. Situacija na Nizozemskem je bila popolnoma drugačna: knjižni trg je bil razvit in število založnikov veliko. Če se je uspešno delo na Flamskem prodalo v 1200 izvodih, je podobna uspešnica na Nizozemskem dosegla prodajo 20.000 do 30.000 izvodov. Ker se na Flamskem pisatelji niso mogli preživeti s pisanjem, so bili mnogokrat zaposleni v francoskih državnih ustanovah kot knjižničarji, učitelji, državni uradniki, upravitelji ali arhivarji. Zaradi takega položaja pisateljev se je uveljavila posebna značilnost flamskih del: na platnicah ali naslovnih straneh so avtorji poleg podpisa pogosto dodali tudi svoj družbeni položaj – opozorili so na svoja že izdana dela ali na svoj »častni poklic«. Vendar je odvisnost flamskih pisateljev od »posredne« podpore Francije dopuščal močan politični vpliv na literaturo – nekateri so se namreč poskušali uveljaviti kot nasprotje francoskim romanom, čemur sta nasprotovali francoska elita in Cerkev.

Dragos Jipa (Univerza v Bukarešti, Romunija, Fakulteta za tuje jezike in literaturo) je predstavil knjižno zbirko *Veliki francoski književniki* (med 1887 in 1913) ter njeno vlogo pri razumevanju kanonizacije. Michael Foucault trdi, da diskurze nadzorujejo nekateri postopki, ki vanje vnašajo »red«. Tako lahko razumemo tudi to knjižno zbirko. Sestavlja jo izbor 56 poljudnoznanstvenih monografij, ki so jih za širok bralski krog napisali takrat znani zgodovinarji in kritiki, izdajala pa jo je založba Hachette.

Jüri Talvet (Univerza v Tartuju, Estonija, Oddelek za primerjalno književnost) je raziskal povezanost literarnega »centra« in »periferije« pri ustvarjanju kanona. V estonskem kanonu so v obdobju romantike in po njem našli prostor in prevod skoraj vsi pomembnejši tuji pesniki, kar potrjuje tezo, da kanonizacija prehaja iz »centra« v »periferijo«. Prehod iz »periferije« v »center« je Jüri Talvet preučil na primeru dveh temeljnih estonskih literarnih del: epu *Kalevipoeg* Fridericha Reinholda Kreutzwalda in lirsko-filozofski poeziji Juhana Liiva. Ep *Kalevipoeg* se je v evropski literaturi uveljavil predvsem kot estonski nacionalni ep in njegova povezava s Friderichom Reinholdom Kreutzwaldom je skoraj popolnoma zabrisana. Kreutzwald je namreč pesnitev objavil kot ljudski ep, saj estonskega teksta ni smel objaviti z lastnim imenom. V Evropi je ep nedvomno prepoznaven, še vedno je

prevajan in izvablja nove interpretacije. Lirski pesnik Juhan Liiv za časa svojega življenja ni objavil nobene pesmi, odkrili so ga šele pripadniki zgodnjega modernistično-simbolističnega gibanja Mlada Estonija. Po odkritju je bil takoj sprejet v estonski kanon, a je prvi prevod doživel šele leta 2007, ko je izšla dvojezična estonsko-angleška pesniška zbirka. Tudi pri nas je v reviji *Literatura* objavljenih nekaj pesmi tega pesnika.

Marijan Dovič (Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Slovenija) je predstavil literarnoposredniško vlogo v treh obdobjih razvoja slovenske literature: medvojnega obdobja (kraljevina Jugoslavija, 1918–1940), obdobja socializma (Jugoslavija, 1945–1990) in obdobja tranzicije oziroma demokracije (Republika Slovenija po letu 1991). Podrobneje je obravnaval tri skupine vplivov na literarnoposredniško vlogo: ekonomske (kamor spadajo tudi historične in tehnične omejitve), politično-ideološke (predvsem direktni in prikriti nadzor) in mreženjske (*networking*, različna poznanstva in neuradni vplivi). V medvojnem obdobju je bil ekonomsko prisoten prosti trg – glavno vodilo je bila zmožnost prodaje. Vpliv ideologije je bil političen, čeprav je bilo cenzure razmeroma malo, in mreženjski vplivi so bili predvsem mednarodni. V obdobju socializma se je prosti trg skoraj povsem umaknil in politična cenzura je težila k nadzoru nad literaturo. Mreženjske vplive je poskušala država popolnoma nadzorovati, vendar so se pojavljale nekatere alternativne nepolitične mreže. V obdobju demokracije se je zopet uveljavil prosti trg, vendar je ta sedaj zelo majhen in nasičen – povečalo se je število založnikov in izdaj. Zvečine se izdaja leposlovje, veliko je prevodov iz angleščine in manj iz ostalih jezikov. Politično-ideološki nadzor je prisoten zgolj posredno, preko razdeljevanja javnih sredstev. Mreženjski vplivi so osredotočeni predvsem na založnike ali na tiskarje za izdaje v samozaložbi.

Jiřina Šmejkalová (Univerza v Lincolnu, Velika Britanija) je predstavila nekatere ugotovitve svoje knjige *Cold War Books in the 'Other' Europe and What Came After* (2011, v času konference še neizdano), v kateri je preučila družbeno, materialno in simbolno reprodukcijo tiska v »totalitarnih razmerah« na Češkem. Uvedba cenzure in centralno vodena produkcija je povzročila uničenje vseh samostojnih založnikov in profesionalnih pisateljev. Situacija se je po letu 1989 popolnoma spremenila: tiskanje se je povečalo, založbe so začeli voditi profesionalni pesniki in pisatelji, odprli so se tudi različni arhivi. Vendar so vsa poročila in arhivi doživeli številne spremembe in popravke, kar postane očitno pri mnogokrat protislovnih informacijah. To je Jiřina Šmejkalová upoštevala pri svoji raziskavi, v katero je vključila podatke iz arhivov, statistike, medijske analize ter poglobljene intervjuje z udeleženci post-komunistične decentralizacije in privatizacije nadzornega knjižnega sistema.

Ob koncu prvega dne je v svojem plenarnem predavanju **Miha Kovač** (Univerza v Ljubljani, Slovenija, Filozofska fakulteta) spregovoril o metodah založništva. Kot je opozoril, je preučevanje založništva še zelo mlado in neraziskano področje. Iz lastnih izkušenj in pričevanj drugih je potrdil, da se je povečalo število izdanih naslovov na leto. Razlogi so različni: znižala se je cena tiska, povečal se je šolski in izobraževalni trg, ki je zelo velik potrošnik, vse več ljudi bere, povečali so se prostori knjigarn itd. A število izvodov na naslov se zmanjšuje in prodaje upadajo.

Celotna založniška industrija temelji le na uspešnicah, »best-sellerjih«, ki edini finančno podpirajo založbo. V 90. letih so bile uspešnice v Evropi zgolj lokalne in so se med seboj precej razlikovale, danes pa so »best-sellerji« predvsem globalni. To pomeni, da jih je manj in so hkrati manj pestri. Več naslovov pomeni tudi več korporativizacije, več različnih del pomeni slabše poznavanje in slabšo razširjenost med bralci. V zadnjem času se je močno preoblikoval pogled na avtorja. Pomembna je postala medijska prepoznavnost, zato so uspešne knjige različnih slavnih osebnosti, kot so politiki ali filmski igralci. Upadla je prodaja fikcije in povečala se je prodaja poljudnoznanstvenih knjig.

Novi mediji so popolnoma spremenili knjižni sistem; v Ameriki se je prodaja e-knjig močno povečala. Nov elektronski medij prinaša številne novosti: ni omejen z velikostjo, formatom, številom izdaj in hkrati omogoča zbiranje podatkov. S podatki, pridobljenimi preko Amazonovega Kindla, so ugotovili, da ljudje preberejo povprečno le prvo četrtino knjige, zato Amazon sedaj avtorje spodbuja, naj pišejo krajše romane. Evropske založbe e-knjig (še) ne izdajajo, za kar je verjetno krivo dejstvo, da po standardih Evropske unije e-knjiga ne velja za pravo knjigo in torej ni upravičena do nižjega davka. To potrjuje dejstvo, da s spremembo medija spremenimo tudi celotno strukturo knjižnega sistema. Za naš trg Miha Kovač napoveduje dve možnosti: ali ga bo e-knjiga zajela podobno kot v Ameriki ali pa se e-knjige na tržišču ne bodo obdržale.

Drugi dan konference se je začel s plenarnim predavanjem **Alexis Weedon** (Univerza v Bedfordshiru, Velika Britanija, Raziskovalni inštitut za medije, umetnost in oblikovanje). Status knjige se je v zadnjem času precej spremenil, ugotavlja Alexis Weedon, kajti knjiga ni več vir informacij, ampak predstavlja kulturno in intelektualno vrednost – literatura nas uči o tujih kulturah, spodbuja strpnost in mir ter nam približa Drugega. Vrednost knjig se kaže na več različnih ravneh: uporabna vrednost (*use-value*) se časovno močno spreminja – danes je najbolj izražena predvsem pri različnih enciklopedijah, kuharskih knjigah in zemljevidih. Menjalna vrednost (*exchange value*) je pomembna za različne zbiralce in muzeje. Notranja vrednost (*intrinsic value*) je vrednost materiala (papirja, vezave,

platnic). Vsako delo ima tudi svojo ceno (*price*), ki je neodvisna in pravzaprav povezuje vse prejšnje vrednosti.

V 20. stoletju se je knjiga začela spopadati z novimi mediji in tehnologijami. Najprej se je pojavil telegram in poštne usluge, kot velik konkurent prenosu podatkov se je v devetdesetih letih postopno uveljavil internet, za njim pa elektronska knjiga, ki danes prevzemata vodilno vlogo. Razmerje med vrednostmi in ceno (*price*) se je hkrati močno spremenilo; notranja vrednost e-knjig, na primer, je precej manjša, kar spremeni končno ceno del.

V današnjem času močno upada kulturni pomen tiskane knjige, a se je povečala njena estetska vrednost. Rešitev Alexis Weedon vidi v novem razumevanju knjige: nanjo ne smemo več gledati kot na materialni, ampak kot na kulturni produkt, ki hrani ideje in kulturni izraz. Tiskana knjiga v primerjavi z e-knjigo lažje varuje avtorske pravice, bralec ima z njo boljše zagotovilo, da je bila vsebina preverjena, ima zagotovljen prenos lastništva, je bolj obstojna in prijetneje podaja vsebino. Pomembna je tudi trajna dostopnost do vsebine, ki je težje podvržena cenzuri in političnemu nadzoru.

Svend Erik Larsen (Univerza Aarhus, Danska, Oddelek za primerjalno književnost) se je vprašal o knjigi kot »pravem izvornem izvodu« (*true original copies*). Shakespeare je leta 1623 izdal folij iger s pripisom, da gre za »pravi izvorni izvod«. Prav ta folij je postal temelj za ponovne izdaje in kasnejšo kanonizacijo. Svend Erik Larsen se je osredotočil na tri ravni literature: besedilno strukturo knjige (*textual structure of the book*), njeno institucionalno lociranje (*institutional location of the book*) in medijske pokrajine (*media landscape*). Besedilno plat predstavljajo različni literarni glasovi, ki gradijo literarno avtoriteto, a jih različni avtorji ne spoštujejo, jih neprestano prirejajo in spreminjajo. Literarna avtoriteta je zgodovinsko pogojena in se uveljavlja preko različnih medijev ter recepcije. S kanonizacijo Shakespeara se je pojavilo veliko število prepisov in priredb, med katerimi so nekatere že skoraj nerazpoznavne. Institucionalno lociranje besedil je pogojeno z državno politiko in ekonomijo. Prav ti dejavniki lahko vplivajo na kanonizacijo različnih avtorjev ali njihovo izključitev iz kanona in na pojav različnih prepisov in priredb. Medijske pokrajine sestojijo predvsem iz različnih zapisov o literaturi na osebni ravni, ravni tiska in digitalni ravni. Vse ravni neposredno vplivajo na institucionalno lociranje. Shakespeare je svoj osebni rokopis prodal založbi in s tem odstopil avtorske pravice; njegova dela so izdali le zato, ker je osem vplivnih uredniških imen izid podprlo.

Marijana Hameršak (Inštitut za etnologijo in raziskovanje folklore, Hrvaška) je spregovorila o razvoju in vlogi pravlјice na Hrvaškem. Pred letom 1860 hrvaških natisov pravlјic ni bilo, prve so bile objavljene med leti 1864 in 1868 v reviji za otroško literaturo *Bosiljak*. Njihova vloga je

bila predvsem nacionalna in vzgojna. Leta 1880 je izšla prva knjiga, ki je vsebovala tri pravljice (*Pepelka*, *Obuti maček* in *Trnuljčica*) in je pomembno vplivala na modernizacijo hrvaške pravljice. Večina pravljic je bila napisanih v nemškem jeziku in izdaje so bile ilustrirane, dostop do njih pa so imeli le otroci višjih slojev družbe. Ciljna skupina knjigotržcev niso bili otroci, pač pa starši, ki so jih kupovali za otroke. Raziskovanje pravljic na Hrvaškem je specifično, saj je zgodovina pravljice zgodovina brez knjig. Raziskave se morajo lotiti oglasov, naročniških seznamov, kritik in katalogov. Neohranjenost knjig je pripisati statusu, ki so ga pravljice v tem času imele, saj so bile zaradi številnih ilustracij, velikih formatov in dobre vezave bližje igračam kot literaturi.

Zgodovinski vpogled v življenje knjig izrisuje tudi obstoj knjižnic. V Semeniški knjižnici je o tej ustanovi spregovoril **Luka Vidmar** (Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Slovenija). Leta 1701 jo je ustanovil Žiga Kristof grof Herberstein na pobudo Akademije opeporozov, ji daroval zasebno knjižnico in glavnico za bibliotekarjevo plačo. Kasneje so svoje zasebne knjižnice darovali tudi drugi iz tega uglednega kroga, stolni duhovniki in ostali ugledni meceni. S tem je želela Akademija po vzoru Rima poskrbeti za celovit kulturni preporod Ljubljane. Cerkev je redno spremljala dogajanja v knjižnicah Biblioteca Angelica in Biblioteca Casanatense v Rimu ter Ambrosiana v Milanu, zato je bila tudi Semeniška knjižnica v stiku s kulturnim dogajanjem v Italiji, kar je Ljubljani zagotavljalo poseben položaj v Svetem rimskem cesarstvu. Bila je tudi ena izmed redkih javno odprtih knjižnic v Evropi. Na policah so stale biblične knjige, knjige cerkvenih očetov, cerkveno in posvetno zgodovinopisje, cerkveno in civilno pravo, filološke razprave, literarna dela ter različni vodiči. Z dovoljenjem so bila dostopna tudi dela protestantskih piscev. Vidmar je opozoril še na freske visokega italijanskega baroka, ki ikonografsko podpirajo idejo knjižnice s poslikavami filozofov, personifikacij človeških kreativnosti in različnih alegorij.

Maja Breznik (Univerza v Ljubljani, Slovenija, Fakulteta za družbene vede) je predstavila založništvo in literarno kulturo kot primer družbene reprodukcije, ki jo predstavlja tridelna struktura: ustvarjalec ali avtor, uporabnik in založnik. Pozicija avtorja je vsekakor drugačna od pozicije ostalih delavcev. Svoj proizvod (rokopis) pripravijo vnaprej, ne da bi vedeli, ali bodo zanj prejeli plačilo. Za svoje delo niso plačani po urah, ampak po količini in kvaliteti svojih del direktno (*wage*), del dohodkov pa je sekundarnih (*rent*). Na drugi strani lahko uporabnik delo uporablja le do določene mere: za reprodukcijo dela, na primer, mora upoštevati avtorske pravice, ki pripadajo avtorju ali založniku. Ker je avtor razpet med kapitalom in vlogo meznega delavca, ima velik pomen pri družbenem ustvarjanju.

Tiina Aunin (Univerza v Talinu, Estonija, Oddelek za primerjalno literaturo) se je osredotočila na nove načine razumevanja knjige kot medija v Estoniji. Danes je potrebno knjigo ponovno definirati, saj vsakodnevna raba knjige in linearno branje počasi izginjata, vse bolj pa se tudi v šolskem sistemu uveljavlja elektronsko branje. Nove prakse zastavljajo avtorju visoke zahteve: da bi zadostil sodobnemu bralcu, mora biti uspešen na področju knjižnega oblikovanja, trženja, medijskega udejstvovanja itd. in le tako je lahko danes prepoznan.

O knjigi in svetovnem spletu je spregovoril **Aleš Vaupotič** (Visoka šola za dizajn Ljubljana, Slovenija). Daljše tekste redko beremo na računalniku, kar upoštevajo tudi nekatere spletne strani, kot na primer *Google books* (*books.google.com*), ki omogoča pregled le manjših delov besedila. Branje celote je še vedno rezervirano za klasično knjigo. Digitalna dela (predvsem e-knjige) večinoma preprečujejo tiskanje, kar so s fotokopiranjem klasične knjige do neke mere dopuščale. Primer uspešnega prenosa tiskanega dela v digitalno obliko je *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (*plato.stanford.edu*). Stran upošteva akademske standarde in omogoča akademski način citiranja. Čeprav je objavljane še vedno urejeno po strukturi urednik – avtor, je prisotna tudi struktura spletne zasnove: veliko dela je avtomatiziranega, lektoriranje in popravki se odvijajo sinhrono, kar ni značilno za klasično produkcijo del. Ravno nasproten primer prenosa digitalne oblike v klasično obliko je projekt Tea Spillerja (www.s-p-i-l-e-r.com/SMS). To je spletna stran, kjer lahko obiskovalec različna SMS sporočila, poslana na portal GEM (na avtobusih LPP), sestavi v sonet. Na tak način »avtor« iz prispevkov digitalne družbe ustvari klasično obliko literature.

Konferenco je s plenarnim predavanjem zaključila **Anna Notaro** (Duncan of Jordanston College of Art and Design, Velika Britanija). Predstavila je razvoj e-knjige in nekatere poglede nanjo. Projekt Gutenberg je revolucionarno že leta 1971 objavil prve e-knjige. Danes nam uspešnost Kindla, digitalnega bralnika spletne trgovine Amazon, potrjuje njeno vedno večjo prevlado. Tržišče je preplavljeno z različnimi bralniki in ponudniki e-knjig: spletna stran »Vook« (vook.com/index.html) združuje branje knjig, ogled filmov in stalno povezavo z različnimi socialnimi omrežji, kar ponuja tudi »Nook«, digitalni bralnik spletne knjigarne Barnes&Noble. »BookGlutton« je spletna stran, kjer med branjem knjig vzpostavljaš stik z drugimi bralci, z njimi deliš svoje mnenje in jim priporočaš nova dela. Vsi ti proizvodi razumejo (in reklamirajo) branje kot družabno aktivnost in ne kot samostojno izkušnjo. V zadnjem času so se pojavile akademske e-izdaje (*Gutenberg-e* – www.gutenberg-e.org, *Open Humanities Press* – open-humanitiespress.org), samostojne izdaje (*self-publishing*) in video napovedniki za knjige (*book trailers*), kar potrjuje opažanja Anne Notaro, da knjiga ni več v centru pozornosti.

Prispevki na mednarodni konferenci »Knjiga: ekonomija kulturnih prostorov« so zajemali tako splošno-teoretske teme kot bolj lokalno obarvane študije. Diskusija je potekala predvsem med nastopajočimi, na nekatera zasedanja so prihajali tudi zunanji obiskovalci; posamezna neujemanja z napovedanim urnikom so bila zato včasih moteča. Odlična in dobro sprejeta je bila ideja predavanja v Semeniški knjižnici. Povzetki referatov konference so dostopni na spletni strani Slovenskega društva za primerjalno književnost (www.zrc-sazu.si/sdpk), razširjeni prispevki pa bodo objavljeni tudi v reviji *Primerjalna književnost*.

Februar 2011